

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראל זצ"ל

210 ? 400 ? 430 - חלק א'

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

- תוך כדי תיאור ההכנות ליציאה ממצרים אנו קוראים את הפסוקים הבאים:
- "וּמֹשֶׁה בְּנִי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשָׁבוּ בְּמִצְרַיִם שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה: וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בְּעֶצְם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָּל צְבָאוֹת יִקְוֹן מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם: לַיַּל שְׁמַרְיָם הוּא לִיקְוֹן לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם הוּא הַלְלִלָה הַזֶּה לִיקְוֹן שְׁמַרְיָם לְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְדֹרֹתָם" (שמות י"ב מ-מב).
- חז"ל הקשו והרי בספר בראשית, במעמד ברית בין הבתרים מצינו:
- "וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם יָדַע תְּדַע כִּי גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעָנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה" (בראשית ט"ו ג).
- חז"ל עימתו את שני הפסוקים עם החשבון שעשו, ולפיו מירידת יעקב למצרים ועד היציאה, עברו מאתיים ועשר שנים (יצחק הוליד את יעקב בן ששים ויעקב היה בן מאה ושלושים ברדתו מצרימה, אם נחסר מאה ותשעים (ק"צ) מארבע מאות נקבל מאתיים ועשר (רד"י, והוסיף בעל הטורים כי גר' ס"ת עולין למנין רד"ו).
- וז"ל מדרש ההלכה המכילתא על פרשתנו: "וכי שלשים שנה וארבע מאות שנה ישבו במצרים והלא לא היו במצרים אלא מאתיים ועשר שנים".
- אם כך בני ישראל ישבו במצרים כחצי הזמן הנזכר בפסוקים. ננסה להסביר את שלשת המקורות.
- בעניין ההבדל במניין השנים בין הפסוק בבראשית לפסוקים בשמות, מצאנו כמה גישות:
- א. דעת המכילתא דרשב"י (שמות י"ב מ) ותרגום יונתן (שם) ובעקבותיהם רש"י (בראשית ט"ו ג) ורשב"ם (שמות שם) שהפסוק בבראשית מונה ארבע מאות שנה מלידת יצחק (כשאברהם היה בן מאה) והפסוקים בשמות מונים מברית בין הבתרים (אז אברהם היה בן שבעים).
- ב. (לא נדון כאן בשאלה כיצד היה אברהם בן שבעים וחמש בתחילת פרשת לך וכן שבעים בברית בין הבתרים שנערכה עמו בארץ, הדברים יוסברו בע"ה בספרי החדש 'צפנת שמואל' שיצא בקרוב לאור, בע"ה).
- ג. דעת האברבנאל בשם: "יש אומרים, שלאברהם נאמר ת' שנה ולא חשש הכתוב על יתר הפרט של שלשים שנה מפני שהחשבון הגדול בולע את המועט ולכך ביאר הכתוב כאן מספר השנים המדוקדק על פי אמיתותו".
- ד. דעת האברבנאל: "והיותר נכון הוא שהגזרה היתה ת' שנה האמנם מפני שהשחיתו בני ישראל את דרכם ונטמאו בגלולי מצרים כמו שזכרתי למעלה נתוסף גלותם עוד בעד פשעם שלשים שנה. כי גם בסבת עונותיהם הלכו עוד במדבר ארבעים שנה. לפי שהגזרות האלקיות הם כולם על תנאי ובזכות המקבל יקל השם בענשו וברשעתו יכבד ויתוסף ענשו".
- ה. לפי פירוש זה, אכן הגזרה מראש הייתה רק על ארבע מאות שנה, אבל נפילתם של ישראל במצרים למ"ט שערי טומאה, גרמה לתוספת של עוד שלשים שנות שעבוד.
- יתכן ועל פי דברים אלה ניתן להבין במה טעו בני אפרים, שניסו לצאת ממצרים קודם זמן הגאולה ונפלו בידי הפלישתים שחסמו את דרכם הקצרה "דרך ארץ פלישתים" (עיינו בריש פרשת בשלח).
- על כך רומזים הפסוקים בדברי הימים, ע"פ ההסבר במסכת סנהדרין "ומאן נינהו מתים שהחיה יחזקאל? אמר רב: אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו, שנאמר 'וּבְנֵי אֶפְרַיִם שֹׁתְלַח וַיִּכְרַד בָּנוּ וַתַּחַת בָּנוּ וְאֶלְעָדָה בָּנוּ וַתַּחַת בָּנוּ: ..... וַתִּהְיֶינָם אֲנִשֵּׁי גַת הַנּוֹלָדִים בְּאֶרֶץ' (דברי הימים א' ז' כ-כא)" (דף צב ע"ב).
- ד. דעת הפסיקתא זוטרתא: "ווי"א כי לא עשו ישראל במצרים אלא מאתיים ועשר שנים" (פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) שמות פרשת בא פרק יב סימן מ, עיינו שם בחשבון השנים). לפי זה אין צורך לתרץ את הסתירה לכאורה, כי שני המספרים אינם מבטאים בדרך הפשט את אורך התקופה.

בשבוע הבא, בע"ה, נמשיך ללמוד את הסוגיא.

לע"נ ר' אליהו כרמל ז"ל נלבי"ע ח' באייר תשע"ו	לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג	לע"נ ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד	לע"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד	לע"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט
לע"נ יחזקאל צדיק ז"ל, נלבי"ע י"א באייר תשע"ו	לע"נ הרב שלמה מרזל זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י' באייר תשע"א	לע"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל, חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע ט' בתשרי תשע"ו	לע"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד	

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת היי"ד

חמדת הדף היומי

גוד או אגוד בשכירות

הרב עקיבא כהנא

בגמרא שאותה נלמד השבוע (דף יג) אנו לומדים על דין של שותפים שאחד מהם רוצה להיפרד והשני לא, השותף שרוצה להיפרד יכול להכריח את השני למכור לו במחיר שאותו הוא מציע, או שיקנה ממנו באותו מחיר.

נשאלת השאלה, האם דין זה שייך במקרה של שכירות? שני אנשים הגרים בדירה שכורה, ולא נוח להם להמשיך יחד, האם אחד יכול לכפות את השני לשכור ממנו או להשכיר לו את חלקו?

הרמב"ם (שכנים א, ג) כתב שגם בשכירות כששניים שוכרים חצר או שדה, ולא ניתן לחלק, ניתן לעשות גוד או אגוד, שאו ישכור או ישכיר. **הראב"ד חולק ואומר** שהדין הזה הרמב"ם: 'נפשו איותה ויעש', כלומר, המציא דין מעצמו, ודין זה אינו נכון. שו"ע (קע"א, ט) הביא את דברי הרמב"ם, ורמ"א הביא את דברי הראב"ד.

לכאורה דברי הרמב"ם והשולחן ערוך קשים, שני אנשים שכרו יחד בית, מדוע שאחד מהם יוכל לפרק את השותפות ולומר לחברו שיקנה ממנו, או להיפך?

המגיז משנה ביאר שכיון שמדובר כאן בדעות של בני אדם ובשאלה האם הם יכולים להסתדר יחד, יכול אחד מהם לומר שכששכרו חשב שיוכל לגור אתו, וכעת מבין שזה לא מסתדר. **הגר"א (ס"ק לח) הביא ראייה מדברי** רבי שמעון בן גמליאל בכתובות (ע"א) שיכולה האישה שהתחתנה עם אדם בעל מום לומר: סבורה הייתי שאני יכולה לקבל, ועכשיו איני יכולה לקבל.

אבן האזל מבאר שלדעת הרמב"ם גוד או אגוד אינו זכות של אחד מהם, אלא מעין כפיית בית דין על מידת סדום, כלומר, שבכל מקרה שבו ישנה בעיה בשותפות והם לא יכולים להכריע אותה, בית הדין מכריח אותם להגיע לפתרון שלא שני הצדדים יפסידו ממנו, לכן לפי הרמב"ם דין זה קיים גם בשכירות, כיון שהם מבינים שהם לא מסתדרים יחד הם זכאים להיפרד.

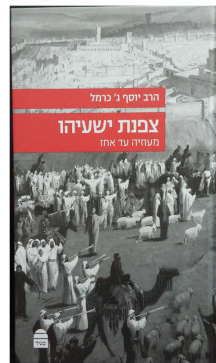
מרכבת המשנה כתב שלדעתו גם הראב"ד מודה שאם כל אחד לא ידע בזמן השכירות שגם חברו שוכר, הם יכולים להיפרד אחד מהשני, וכל מה שהראב"ד חלק זה רק באופן שהשוכר ידע שהשני גם הוא שוכר, אז הוא אינו יכול להיפרד כעת.

לסיכום: נחלקו הראשונים אם דין זה של חלוקת שותפות על ידי גוד או אגוד נאמר גם בשניים ששכרו דירה, והראשונים ביארו שמדובר באופן שלא כל הנתונים היו לפנייהם, או שתמיד זה נחשב כך בגלל שהם לא ניסו לגור יחד קודם. כמו כן יש הכותבים שמוסכם שאם לא ידעו בזמן ששכרו על השכירות של השני יש להם זכות לפרק את השכירות.

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו.

בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

מתפללים לרפואתם השלימה של

ג'קלין בת רינה

רועי משה אלחנן בן גינה דב"ר

שירה מרים בת רעיה

בתוך שאר חולי עם ישראל

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה בהלכה

בל יראה ובל ימצא

איסורי החמץ בפסח הם: איסור אכילה, חיוב הביעור וההשבתה, וכן בל יראה ובל ימצא. אולם לא בהכרח זמן חלותם של כל האיסורים הללו זהה. איסור האכילה מתחיל בערב פסח בצהריים, וכן חובת ההשבתה. אבל לגבי בל יראה ובל ימצא סובר הראב"ד, שהאיסור הוא רק בתוך הפסח, כמו שנאמר: "שבעת ימים שאור לא ימצא בבתיכם". אבל רש"י סובר שזמן חלותם של איסורים אלה שווה לזמנם של האיסורים האחרים. כמו כן נחלקו הדעות באשר לשיעור החמץ שעליו עוברים בבל יראה ובבל ימצא. לכאורה, כמו בכל איסורי תורה, עוברים בחצי שיעור (חצי כזית). אבל יש הסוברים שאיסור חצי שיעור הוא רק כשעושה מעשה, ובכך מחשיב את חצי השיעור ("אחשביה"), מה שאין כן בעבירת בל יראה ובל ימצא שאותה עוברים בשב ואל תעשה. טעם אחר יש לאיסור חצי שיעור, הוא "חזי לאיצטרופי", שמא יצטרף חצי השני לראשון. אבל הצטרפות כזו שייכת רק באיסור אכילה, שבתוך זמן קצר (אכילת פרס) יבוא האדם לאכול עוד חצי שיעור, וזה יצטרף לחצי הראשון. אבל בבל יראה, גם אם ישלים אח"כ לשיעור כזית, לא יעבור אלא מכאן ולהבא, ולא יצטרף כלל למפרע.

ע"פ הערך בל יראה ובל ימצא בכרך ג

הנחת תפילין

האם המצוה להניח תפילין חלה עלינו כל היום כולו? ומאיך גיסא, מה דינו של מי שלא הניח תפילין כלל? מהמובא בש"ס משמע שבזמנם היו הולכים כל היום בתפילין, אפילו בזמן העבודה, ואפילו מי שעבודתו היא בזבל. ויש מי שסובר זוהי המצוה מדאורייתא, שכל היום כולו יהיו התפילין לנו "לאות על ידך ולזכרון בין עיניך". אבל יש מי שסובר שמן התורה די בהנחה של רגע אחד, ורק מדרבנן או מצוה מן המובחר להאריך בזמן הנחתם – כל היום, או לפחות בזמן התפילה וקריאת שמע.

מאיך גיסא חמירו מאד עם מי שאינו מניח תפילין, וכינוהו "קרקפתא דלא מנח תפילין", וכללוהו בין פושעי ישראל בגופם. אלא שנחלקו בשאלה כלפי מי דברים אלו אמורים. הרמב"ם סובר שמדובר במי שלא הניח תפילין מעולם, אפילו פעם אחת. הנחה אחת כבר מוציאה אותם מכלל פושעי ישראל אלו. הרא"ש סובר שאפילו אם אינו מניחם לפרקים, הרי הוא בכלל זה (ובפרי-מגדים מבואר שדי בהימנעות מהנחתם יום אחד בלבד).

צריך להתחשב גם במניעיו של זה שנמנע מהנחת תפילין. רבנו תם סובר שפושע הוא רק מי שהמצוה בזויה עליו, או שאינו מניח בגלל שחש על זמנו, או מחמת עצלות; אבל אם דואג שמא לא יוכל לשומרם בקדושה ובטהרה, ומשום כך נמנע מלהניחם – אינו פושע. היראים סובר שגם הימנעות מהנחת תפילין בשל עצלות אינה עושה את האדם לפושע. הבית-יוסף אומר בדעת הטור שכל הנמנע מלהניח תפילין מאיזה טעם שהוא, הרי הוא בכלל פושעי ישראל בגופם.

מדוע מכונה אדם כזה בשם "פושע ישראל בגופו"? משום שמצות הנחת תפילין היא על הגוף, ללא חציצה, והם נעשים כחלק מן הגוף. מי שנמנע מלהניחם הרי הוא כאילו חסר אבר מהגוף.

ע"פ הערך הנחת תפילין בכרך ט

רפואה והלכה

פסח, חמץ ומצה

שִׁבְעַת יָמִים מִצֹּת תֹּאכְלוּ אֶךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֵר מִבֵּיתְכֶם כִּי כָל אֹכֵל זֶמֶן וְזָכַרְתֶּם הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשְּׁבִיעִי [סְמוֹת יב טו]

מתוך: א. שטינברג, אנציקלופדיה הלכתית רפואית, מהדורה חדשה תשס"ו, כרך ו, ערך פסח, טורים 394 - 430

דיני חולה בערב פסח

בדיקת חמץ בבית חולים - חולה המאושפז בבית חולים אור ל"ד בניסן, חייב לבדוק את החמץ בארון שליד מיטתו. יש אומרים שלא יברך על בדיקה זו [1]; ויש מי שכתב שיכול לברך [2]. ואם הוא מאושפז בבית חולים פרטי, ושוהה בחדר פרטי, בוודאי יכול לברך [3].

אם לא יכולים לבדוק את החמץ לאור הנר בגלל הסכנה שיש בנרות בבית חולים, יכולים לבדוק לאור פנס חשמלי [4].

אוכל בבית חולים - בבית חולים, כשיש צורך לחסל את כל החמץ לפני יום ארבעה עשר בניסן, מותר להאכיל את החולים בערב פסח מצה עשירה, או מצה רגילה, שאינה שמורה משעת קצירה, ושלא נעשית לשם מצת מצווה; וטוב להחמיר לבשל את המצה במרק, עד שישתנה טעמה [5].

בדיקת חמץ על ידי רופא - רופא שנקרא לטפל בחולה ביום ארבעה עשר בניסן בבוקר, ולא הספיק לבער את החמץ, מבטלו בליבו במקום שהוא שם, ואינו חוזר, אפילו יש שהות לבער את החמץ ולחזור ולטפל בחולה [6].

מלאכה לצורך רפואה - ערב פסח לאחר חצות אסור במלאכה [7], ואיסורו קל מחולו של מועד [8].

תענית בכורים - בכור שיש לו צער וחולי, ואפילו באיבר אחד, פטור מתענית בכורים בערב פסח [9].

מכירת חמץ - חולה הסובל משטיון, ואיננו בר-כושר למכור את חמצו, יכולה האשה למכור את החמץ בשם בעלה [10].

דיני החולה והרופא במצוות מצה, מרור, יין, סדר

מי שאסרו עליו הרופאים מצה, מרור או יין - חולה שאסרו עליו הרופאים לאכול מצה או מרור, או לשתות יין, מפני שסבורים הם שדברים אלו יזיקו לו, ויכניסוהו לספק סכנה, בוודאי אסור לו לאכול או לשתות דברים אלו, כדין כל ספק פיקוח נפש, שדוחה כל המצוות, ואין לך מצווה הבאה בעבירה גדולה מזה [11]; ואם עבר על דברי הרופאים, ואכל כזית מצה בעת שהיה מסוכן לאוכלה, ואחר כך הבריא, חייב לחזור ולאכול בעת שהוא בריא, ולא יצא חובת המצווה כשאכל נגד דעת הרופאים, כי מצווה שאינה צריכה להיעשות משום סכנה, ועבר ועשה, הרי זה כמי שלא עשה את המצווה, ואין כאן מצווה כלל [12]. ואם הוא בריא, אלא שהרופאים סבורים, שדברים אלו יגרמו לו להיות חולה שאין בו סכנה - יש מי שכתב, שחייב לדחוק עצמו ולקיים המצווה [13]; אך רוב הפוסקים סבורים, שגם במצב כזה הוא פטור מאכילת מצה ומרור, ומשתיית יין [14], ואינו רשאי להחמיר על עצמו [15], בין אם הוא מרגיש כך בעצמו, או שהרופא אומר שיזיק לו [16], ועל כל פנים לא יברך על אכילה זו [17]. ואם הרופאים מסופקים אם המצה תגרום לו שיפול למשכב או לא, יאכל כזית מצה ויברך, שכן חיובה מן התורה, אבל לא יאכל מרור, ולא יברך עליו, שכן חיובו מדרבנן [18]; ואם שתה ארבע כוסות, אף שהיין מזיקו, חייב לברך עליו בורא פרי הגפן [19]. טעמים: היין אינו מזיק לרוב בני האדם; בשעת השתייה הוא נהנה מכך; הנזק צפוי רק בעתיד. ולעומתם יש הסבורים, שבכל מקרה של חולי שאין בו סכנה אינו פטור מכל המצוות, ולכן צריך לאכול גם מצה ומרור, ולשתות ארבע כוסות, ואינו פטור אלא אם כן יש חשש של סכנה [20].

חולה שאין בו סכנה - הפוסקים הסבורים, שחולי שאין בו סכנה פוטר מאכילת מצה ומרור, ומשתיית יין, הגבילו פטור זה במספר תנאים:

- דווקא בחולי כל הגוף עד שיפול למשכב, אפילו כשאין חשש סכנה, או אם חושש שיגרמו לו צער גדול [21], אבל אם סובל ממיחוש גרידא, או כאב ראש בלבד, צריך לדחוק עצמו לשתות ארבע כוסות [22].
- דווקא כשיש לו צער גדול, אבל אם יש לו צער קטן חייב במצוות מצה, מרור ויין [23].
- אם החולה טוען שהמצה מזיקה לו, והרופא אומר שלא תזיק לו - יש מי שכתב, שסומכים בזה על הרופא [24]; ויש מי שכתב, ששומעים לחולה [25].
- **דרכים אחרות לקיום המצווה** - חולה שמבחינה בריאותית איננו יכול לקיים מצות אכילת מצה או מרור, או שתיית יין, מכל מקום ינסה לקיים המצווה בדרכים שונות:
- חולה שקשה לו לאכול מצה בצורתה הרגילה, יכול לפוררה דק-דק, ולאוכלה כך בליל הסדר [26], ויכול לברך עליה ברכת המוציא [27], ומן הראוי שיכין את המצה הטחונה מבעוד יום, אבל אם לא עשה כן, מותר לטחון את המצה לצורך זה ביום-טוב, כשיעור הצריך לאותו יום [28], אבל לא בשבת [29].
- אם לא יכול לאוכלה יבשה, מותר לאוכלה עם לגימת מים [30].
- אם גם זה בלתי אפשרי, יכול לשרותה במים פושרים [31], אבל לא ישרה אותה מעת לעת, כי אז דינה כמצה מבושלת, שלא יוצאים בה ידי חובת המצווה [32].
- ואם גם לא יכול לאוכלה בצורה זו, מותר להטבילה במשקה אחר [33], ומי שמקפיד כל השנים שלא לאכול מצה שרויה, כשהוא חולה או זקן מותר לו לשרות במי פירות, ואם מוכרח לשרות דווקא במים, יעשה התרה על מנהגו [34]; ומכל מקום אין לשרותה ברותחים [35], וגם בכלי שני יש להחמיר [36].
- שיעור כזית - יש הסבורים, שהוא כחצי ביצה [37], ונחלקו הפוסקים אם משערים את הביצה ללא קליפתה [38], או שמשערים ביצה בקליפתה [39]. לפי המשקלים בימינו, וכשמודדים לפי הנפח, ולא לפי המשקל, שיעורו הוא כ-15 גרם, שהוא כחצי מצת מכונה [40], או קרוב ל-20 גרם [41]. ויש הסבורים, ששיעור כזית הוא שליש ביצה [42], ולפי המשקלים שבימינו לפי הנפחים משתנה שיעורו בין 6-14 גרם לפי שיטות החישוב השונות של השיעורים [43].
- לפיכך, חולה שאיננו יכול לאכול מצה בשיעור הגדול, יאכל כזית מצה בלבד בשיעור המצומצם ביותר [44], היינו שיעור של עשרים גרם [45], או שיעור של 17 גרם [46], ויאכל שיעור זה של מצה בתחילת הסדר, לאחר ברכת אכילת מצה, ולכורך יקח חתיכה קטנה של מצה, וחתיכה קטנה של מרור, ולבסוף יאכל עוד כשיעור זה של מצה לאפיקומן [47]. כמו כן לא צריך לאכול בבת אחת, אלא יאכל בתוך כדי שיעור אכילת פרס הקל ביותר.
- ולעניין שיעור מרור לחולה, בוודאי אפשר להקל להחשיבו כשליש ביצה [48], שהוא כ-17 גרם [49]. המרור לכורך צריך גם הוא להיות כזית [50], אבל אם לא יכול לאכול שיעור זה מחמת חולי, אפילו שאין בו סכנה - יש להקל [51].
- אם אינו יכול לאכול אפילו כזית מצומצם של מצה או מרור, מצווה לאכול כמה שיכול, גם אם הוא פחות מהשיעור [52], ואפילו אם לא יכול לבלוע, לפחות ילעוס אותו בפיו [53], ועל כל פנים יאכל מעט מרור לזכר טעם מרירות [54]; ויש מי שכתב, שמי שלא יכול לאכול כזית מרור, אין לו שום חיוב לאכול פחות מכשיעור [55].
- ולעניין ברכת 'על אכילת מצה', או 'על אכילת המרור', כשאוכל פחות מכשיעור - יש הסבורים, שלא יברך [56], ולשיטה זו יתכוון לצאת בברכת חברו, שאוכל כשיעור [57]. אם אינו יכול לאכול כזית מצה או מרור תוך כדי אכילת פרס, יאכל יותר לאט, אבל לא יברך על אכילת מצה [58], וכן לא יברך ברכת המזון, אלא אם כן אכל כזית מצה תוך כדי אכילת פרס [59]; ויש אומרים, שחולה שאוכל פחות מכזית, יכול לברך גם על פחות מכזית [60].
- מותר לשקול את השיעורים של מצה ומרור בליל הסדר, אף על פי שדרך כלל אסור לשקול בשבת וחג [61], ואפילו במאזניים פרטיים שמשתמשים בהם בבית, שכן הוא שוקל לצורך מצווה [62].
- **חולה שאסור בחיטה** - מי שאסור לו לאכול קמח חיטה, כגון הסובל ממחלת הכרסת (צלילאק), חייב להשתדל להשיג מצות שנאפו מקמח של שאר דגנים, שאינו מכיל את המרכיב האסור לו באכילה, היינו גלוטן [63]. אמנם אין לאפות בתמידות מצה מדגנים אחרים פרט לחיטים, בגלל החששות השונים הכרוכים בכך, אלא שמי שזקוק לכך, יאפו לו הכמות הנצרכת לו בלבד [64]. ויש מי שכתב, שבכל ימי הפסח בוודאי פטורים חולים אלו ממצה, אבל ביחס לכזית ראשון בליל הסדר, אמנם אינו חייב לצער עצמו בכך, אבל היות ואין בכמות קטנה וחד-פעמית נזק ממשי לחולה כרסת, רשאי להחמיר על עצמו ולאכול שיעור מצומצם, ואף לברך [65].
- **חולה שאסור ביין** - מי שאינו רשאי לשתות יין על פי פקודת הרופאים, כגון חולה סוכרת, יכול לשתות יין צימוקים, כשהצימוקים הם יותר מששית (17%) מהמים ומשאר המרכיבים של המשקה [66], וכן מותר ביין מבושל ובמיץ ענבים [67].

חולה שאינו רשאי לשתות יין מכל צורה שהיא, או אף מיץ ענבים, יכול לשתות חימר מדינה, דהיינו משקה חשוב שמגישים לאורחים [68]. בעניין הגדרת משקה כחימר מדינה דנו חז"ל והפוסקים ביחס למספר משקאות: שיכר [69], קפה, תה, חלב [70], מיץ תפוזים [71], מי סודה [72].

יש מי שכתב, שאם שתיית יין מזיקה לחולה, ואסור לו לשתות יין בהוראת רופא, יכול לסמוך על שיטות הראשונים [73], שעיקר דין ארבע כוסות נאמר לעורך הסדר, וכל השומעים יוצאים ידי חובתם בשתייתו [74].

מרור - חולה רשאי לקחת איזה מין שערב לו מבין הירקות שיוצאים בהם חובת מצות מרור [75].

אכילה שלא דרך הפה - חולה שמקבל את מזונו דרך צנתר (זונדה) לקיבה, או דרך פיוס הקיבה, אינו יוצא ידי חובת אכילת מצה או מרור, או שתיית ארבע כוסות בדרך זו, ולכן אין לברך עליהם, אלא ישתדל לשמוע הברכות ממי שמחוייב בדבר, ולצאת ידי חובתו בברכותיו [76].

נכפה בשעת התקף, אינו יוצא חובת מצה, ולכן אם אכל כזית מצה או מרור באותו זמן, ואחר כך חזר לאיתנו, חייב לאכול כזית מצה לאחר שנרפא [77].

הקאה - מי שאכל חצי זית מצה והקיאו, ואחר כך אכל עוד חצי זית - יש הסבורים, ששתי אכילות אלו מצטרפות, כי גם במצוות עשה די בהנאת גרונו בלבד, ויצא ידי חובה [78]; ויש מי שכתב, שלעניין מצה צריך מילוי כרסו, ולכן לכל הדעות צריך שיגיע למעי, ועל כן לא יצא ידי חובתו, אבל באכילת מרור די בהנאת גרונו, ולכן יצא ידי חובתו [79].

מי שאכל מצה, או שתה יין, ותיכף לאחר אכילתו או שתייתו הקיא, יצא ידי חובתו, כי בית הבליעה נהנה מהם; אמנם במצב כזה לא יוכל לברך ברכת המזון, ולכן צריך לחזור ולאכול המצה, כדי שיוכל לברך ברכת המזון [80]. אכן, גם לדעת הסוברים שהנאת גרונו מספקת, לא מועיל לתת עצה לחולה שילעוס את המרור ותיכף יפלוט, או שיגרר את היין ותיכף יפלוט, כי בכך לא יצא ידי חובה כלל, אלא צריך שייגמר כל מה שהגרון יכול ליהנות, עד שיגיע ממש לבית הבליעה, במקום שלא יכול להחזירו [81].

אמירת ההגדה - גם מי שאינו יכול לאכול כזית מצה - יש אומרים, שחייב לומר את ההגדה [82], ומכל מקום יביאו לפניו מצות, כדי שיאמר את ההגדה עליהם [83]; ויש אומרים, שאינו חייב בהגדה [84].

הסבה - מי שהוא מצטער בהסיבה, כגון שיש לו מכה בצד שמאל, ואינו יכול להסב על צידו השמאלי, פטור מהסיבה [85].

יש אומרים, שאיטר אף הוא צריך לכתחילה להסב על צד שמאל [86], אבל בדיעבד אם היסב על צד ימין - יצא [87]; ויש אומרים, שאיטר צריך להסב לכתחילה על צד ימין [88]. השולט בשתי ידיו, מיסב ככל אדם [89].

גידם בידו הימנית, או שידו הימנית משותקת, או שיש לו מכה בידו השמאלית, כל אלו פטורים מהסיבה [90].

רופא שצריך ללכת לטפל בחולה בליל הסדר, וחושש שלא יספיק לקיים את כל מצוות ליל הסדר, הדבר תלוי במידת הדחיפות הנדרשת:

- אם הדבר דחוף ביותר, בוודאי דוחה את מצוות החג, וילך לטפל בחולה.

- אם יש מעט זמן, יקיים את מצוות ליל הסדר לפי הקדימויות הבאות: יקדש על היין; יברך בורא פרי האדמה, ויאכל פחות מכזית כרפס; ישאל 'מה נשתנה' ויאמר 'עבדים היינו וכו' עד 'הרי זה משובח'; יאמר 'רבן גמליאל היה אומר וכו'; יאמר שני מזמורי הלל, ויברך ברכת 'אשר גאלנו וכו'; ישתה כוס שני; יטול ידיו בברכה, ויברך ברכת המוציא, וברכת על אכילת מצה, ויאכל מצה בשיעור שני זיתים בכדי אכילת פרס; יברך על אכילת מרור, ויאכל כזית מרור בכדי אכילת פרס; יאכל כזית מצה בכדי אכילת פרס לשם אפיקומן; יברך ברכת המזון; ישתה כוס שלישי. אם יש לו עוד זמן יגמור הלל יאמר 'נשמת' וישתה כוס רביעי [91].

- אם אין לו פנאי אפילו לסדר המקוצר, יעשה שאלת חכם כיצד לנהוג. ואם סיים עבודתו קודם חצות, ישלים על הסדר את מצוות הלילה.

דיני מאכלים של חמץ לחולה

חולה שיש בו סכנה - מאכלי חמץ - חולה שיש בו סכנה, והוא צריך לאכול מאכלים של חמץ בפסח לרפואתו, מותר אפילו באכילה ושתייה של חמץ גמור לצורך רפואתו, אם אי אפשר בקלות לעשות בדרך של היתר [92].

אם יכול החולה לאכול בעצמו את מאכלי החמץ הדרושים לו, או שגוי יכול להאכילו, לא יאכילנו ישראל, כי מאכיל הרי הוא כאוכל [93]; ואם החולה איננו יכול לאכול בעצמו, וגם אי אפשר להאכילו על ידי גוי, מותר להאכילו על ידי ישראל, אבל לא יאכילנו יהודי יחיד, שמא ישכח ויאכל בעצמו [94]. ויש מי שכתב, שעדיף שיאכל בחצאי שיעורים, וביותר מכדי אכילת פרס, כמו חולה ביום-הכיפורים [95], וכן רצוי לחלק את החמץ בכמה חדרים, שלא יימצא בחדר אחד כשיעור חמץ [96]. וכל זה דווקא אם אין בחומרות אלו כדי לסכן את החולה, אבל אם יש חשש סכנה, מותר לו לאכול כדרכו לפי הצורך.

חולה שאין בו סכנה - מאכלי חמץ - חולה שאין בו סכנה, אסור באכילת חמץ, אפילו במשהו, ואפילו חמץ דרבנן, וכן אסור להשאיר את החמץ בבית מדין בל יראה ובל ימצא [97]; ואם הוא צריך למאכלים של חמץ, רוב הפוסקים סבורים [98], שמותר על ידי חליטה, שבמקום חולי לא גזרו לאסור חליטה, ובמקרה כזה אנו סומכים על הבקאות שלנו לחלוט בצורה נכונה [99].

חליטה היא נתינת דבר לתוך מים בעת רתיחתם, או נתינת רותחים עליו, שעל ידי כך לא יחולו עליו איסורים, כגון איסור חמץ בפסח, שכן אחרי החליטה כבר לא יוכל הדבר לחלוט להחמיץ [100]. אכן, הגאונים הורו שבסתם אין לעשות מעשה לסמוך על חליטה בפסח, שמכמה דורות כל חכמינו הקדמונים כתבו, שאין בזמן הזה מי שיוודע לחלוט [101]. אלא, שכאמור, בחולה התירו לסמוך על כך; אך יש שאסרו אפילו על ידי חליטה [102], ולא התירו בחליטה אלא לחולה שיש בו סכנה, ובתנאי שיאכל מיד ולא ישיירו מהמאכל הזה כלום [103]. ולשיטה זו לא רק שאסור לחולה שאין בו סכנה באכילה, אלא אפילו להניח על בטנו לרפואה [103]. ואמנם יש מי שכתב, שהאחרונים מחמירים באכילת חמץ בפסח, יותר מאשר באכילה ביום-הכיפורים, שכן לא על הלחם לבדו יחיה האדם, ואף שאנו מקילים בזה, מכל מקום צריך לשאול דעת רופא בקיא ויודע בטיב המחלה [104], ואכן מבחינה רפואית אין כמעט מצב, שיצטרך החולה לאכול דווקא חמץ [105].

חולה שאין בו סכנה - מאכל פגום - יש מי שכתב, שאם המאכל הנצרך לרפואה יש לו טעם פגום מאד, מותר הוא לחולה שאין בו סכנה, כי אין זה כדרך הנאתו [106].

תינוק שזקוק לאכול מזון שיש בו חמץ - לכתחילה יש להימנע מכך, ולחפש תחליף שאינו חמץ; אבל אם אין אפשרות אחרת - יש הסבורים, שמותר להאכילו מאכלים אלו כשהדבר הוא צורך גדול, אפילו אין במניעתו משום סכנה [107]. במקרים כאלה עדיף להביא את התינוק לבית גוי, ויאכילנו הגוי; ואם אי אפשר להוציא את הקטן, יבוא הגוי לבית הישראל, ויאכילו חמץ של הגוי [108]; ואם גם זה בלתי אפשרי, יש שכתבו עצה, שההורים יקנו לתינוק את כל החמץ הדרוש לו לכל ימי הפסח על ידי דעת

אחרת מקנה, והאם מגביהה הסל שבתוכו כל החמץ, והאב מקנה חדר או קרן זוויית בחדר התינוק, וכך יקנה התינוק את החמץ במתנה בקנין אגב קרקע, ונמצא התינוק אוכל משל עצמו, ואינו של אביו לעבור על בל יראה ובל ימצא [109].
קטניות, כגון תירס, אורז או קורנפלור [110] - מותרות באכילה לחולה שאין בו סכנה [111]. ומכל מקום חולה אשכנזי שאין בו סכנה, שצריך לאכול קטניות, מותר דווקא בדרך של בישול במי פירות או בחליטה [112]; וצריכים להשתמש בכלים מיוחדים לבישול ולאכילה, ולאחר מעת לעת הכלים מותרים, וכן יעשה הפת משונה מכל המצות [113].
חלב של גוי - מותר לחולה שאין בו סכנה לשתות חלב של נכרים בפסח, ומכל מקום יקחו חלב שלא שהה בכלי של גוי מעת לעת, וייסגרו החלב [114].

מצה עשירה, היינו מצה שנאפתה עם מי ביצים או מי פירות, ובתנאי שלא מתערב בהם כלל מים, מותרת לצורך חולה [115].

פירות יבשים - נוהגים להתיר סתם פירות יבשים לחולה שאין בו סכנה [116].

דיאטה טבעונית - מי שמאמין בדיאטה מסויימת שתועיל לרפואתו אפילו ממחלה קשה, אין למחות בידו, ויש לסייעו בכך; אבל אם התזונה כוללת תערובת חמץ, והוא רוצה את התזונה כדרך רפואה, אך הרופאים אינם סבורים שיש בזה תועלת - אסור [117].

חיות מעבדה - רופא המחזיק חיות במעבדה לשם מחקר, וצריך להאכילן חמץ, ימכרם לגוי קודם זמן איסורו, וימכור את החמץ הדרוש להם, ולא יטפל בעצמו בהאכלתם, או בכל פעולה הקשורה במחקרו, עד אחרי הפסח [118].

דיני תרופות לחולה

המרכיבים הפעילים שבתרופות ברובם הגדול אינם מורכבים מחמץ, פרט לוויטמינים מסויימים שמופקים משמרים, וגלוקוז העשויה מעמילן של חיטה. אבל חומרי העזר השונים, כגון הדבק של הטבליות, ממיסים אלכוהוליים, וממתיקים של תמיסות (סירופים), עשויים להיות מורכבים ממוצרים המכילים תערובת של חמץ. שכן חלק מן החומרים שמשמשים בהם לדבק של כמוסות עשויים מעמילן, והממיס השכיח ביותר בהכנת תרופות ותמיסות הוא אלכוהול.

להסברת העניין: קמח הוא מוצר של טחינת גרעיני תבואה, והוא מתקבל מהחלק הפנימי של החיטה, ומורכב בעיקרו מעמילן, שהוא רב-סוכר המיוחד לצמחים, ומתערובת של חלבוני החיטה, הנקראת גלוטן. כמו כן ישנם תססים (אנזימים) רבים, שמפרקים את החומרים הראשיים הללו. העמילן הוא רב-סוכר, שמתפרק בעזרת תססים מתאימים ליחידות סוכריות קטנות, ותססים אחרים מפרקים את היחידות הקטנות לזר-תחמוצת הפחמן ולאalkohol [119]. ועל כן, העמילן והאלכוהול המופקים ממיני דגן הם חמץ. אמנם ניתן להפיק עמילן מתירס, ועל כן דינו כקטניות האסור לאשכנזים; וניתן להפיקו מתפוחי אדמה, שאז אין בו כל חשש איסור חמץ. האלכוהול, בעיקר זה המיוצר בחוץ לארץ, מופק מתסיסה של החלק העמילני שבחיטה, ולכן הוא חמץ, אבל בישראל מפיקים אלכוהול ממקורות אחרים, שאינם חמץ [120].

שיטות לזיהוי עמילן - קיימות מספר שיטות לזיהוי מקור העמילן בתערובת, כגון הסתכלות במיקרוסקופ בגרגירים לאחר התפחתן במים, כשכלל עמילן יש צורה אופיינית, וכך ניתן להבחין בין עמילן מחיטה, מתירס, מאורז, או מתפוחי אדמה; או שיטות אימונולוגיות, לזיהוי מרכיבי עמילן ומקורותיו על ידי נוגדנים מיוחדים להם.

חולה שיש בו סכנה, מותר לו לקחת תרופות בפסח, אפילו אם הם וודאי חמץ, ככל דיני פיקוח נפש [121]. ואם החולה שיש בו סכנה יודע מראש שיצטרך בפסח כמות מסויימת של תרופה שהיא חמץ גמור, יכוון בשעת הקניה של התרופה בבית מרקחת קודם הפסח, שאינו רוצה לזכות בחמץ שבה, ולא ישלם עבור התרופה אלא לאחר הפסח, ואז מותר לו להשתמש במה שנשאר גם לאחר הפסח, ומכל מקום יניח את החמץ במקום מוצנע, ומשם יקח כל פעם לפי הצורך [122].

ומכל מקום כשקונים תרופה בפסח, עדיף לקנותה בבית מרקחת של נכרי [123].

בעניין איסור בל יראה ובל ימצא, יש מהפוסקים שהציעו מספר דרכים לפתרון הבעיה:

למכור את התרופות לגוי, ולהשתמש בהן בלא רשותו כשצריך להם; לבטל את התרופות קודם הפסח, ובשעת הצורך להיזהר שלא לזכות בהם, ויהא דעתו שרק מצד אונס מחלתו הוא משתמש בהם, אבל אינו רוצה בקיומם לעבור על איסור תורה; לקנות אותם בפסח מבית מרקחת של גוי, ויהא דעתו שלא לזכות בהם כלל, ולא ישלם בפסח, כי כסף קונה מגוי, אלא יבטיח התשלום לאחר הפסח [124].

חולה שאין בו סכנה, והוא זקוק לתרופות בפסח, יקפיד להשתמש בתרופות שאין בהן חשש חמץ. ואמנם בארץ ישראל נעשים

מאמצים ניכרים מצד גופים רבניים שונים, ומצד בתי החרושת לתרופות, למעט בתערובות של חמץ עד כמה שאפשר, כגון

להשתמש בעמילן המיוצר מתפוחי אדמה או תירס, ולהשתמש באלכוהול שאיננו מיוצר ממיני דגן [125].

אכן, כשאין תחליף תרופתי מתאים שהוא נקי מחשש תערובת חמץ, מצינו בפוסקים דרכים שונות להקל על לקיחת תרופות

בפסח לחולה שאין בו סכנה. אמנם יש מי שכתב 'גם אני העני לא ידעתי למה יש שמאד מחמירים בזה' [126], אך לכתחילה

כולם מסכימים שיש לנסות להפחית בחומרת האיסור:

חמץ שנתעפש ונפסל מאכילת אדם, אבל הכלב יכול לאוכלו, לא נתבטל מתורת חמץ, ואסור באכילה, וחייב בביעור [127]; אבל מאכל שנפסל לאכילת כלב - יש אומרים, שהוא אמנם מותר בהנאה, ומותר לקיימו, אבל אסור לאוכלו, כי בעצם האכילה הוא מחשיבו [128]; ויש אומרים, שדבר שנפסל לאכילת כלב, מותר אף באכילה, הואיל והוא כעפר בעלמא, ואין עליו שום איסור, ודווקא כשנפסל קודם הפסח, אבל נפסל לאחר זמן איסורו - אסור [129]. ולפיכך, תרופה שהיא מרה, ונפסלה מאכילת כלב, לדעת רוב הפוסקים היא מותרת לחולה שאין בו סכנה, אם הוא חולה בכל גופו, כי באכילתו אין הוא מחשיבו לאוכל, אלא לרפואה [130], ומותר להחזיקן ברשותו, ואינו עובר על בל יראה ובל ימצא [131]; אמנם יש הסבורים, שגם חולה, אם אין בו סכנה, אסור לקחת תרופות המכילות חמץ, אף על פי שנפסלו לאכילת כלב, מאותו טעם של החשבת הדבר [132]; ולעומתם יש הסבורים, שבתרופות, גם אם רק נפסלו מאכילת אדם, אף על פי שעוד ראויים לאכילת כלב, מותר לחולה שאין בו סכנה, כשאין ראוי לחמץ עיסות אחרות [133].

החמץ המעורב בתרופות הוא חמץ נוקשה, היינו חמץ שמתחילת חימוצו אינו ראוי לאכילה, או שאינו חמץ גמור [134], ונחלקו הפוסקים להלכה, אם איסורו באכילה מן התורה ולוקה עליו, או שאיסורו באכילה מן התורה, אבל אין לוקים עליו, או שאינו אסור אלא מדרבנן [135]. לפיכך, תרופה המכילה חמץ נוקשה, וגם מעורבת בדברים שאינם ראויים לאכילה, והיא מיועדת

לחולה שאין בו סכנה - מותרת [136].

תרופות שעטופות בחמץ נוקשה, כדבק של הגלולה או כממתיק שלה, אבל התרופה עומדת לבליעה ולא לאכילה, הרי זה נחשב

שלא כדרך אכילה, ומותר אף לחולה שאין בו סכנה, ואולי מותר אף לכל אדם שיש לו קצת חולי [137].

החמץ בתרופה כבר נתבטל קודם הפסח משם אוכל, ולכן לא שייך בו איסור חמץ [138].

החומרים המרכיבים את התרופות עברו שינויים כימיים, והם נתבטלו קודם הפסח, ונשתנו לדבר אחר [139].

תרופה שיש בה תערובת חמץ, מותר לחולה שאין בו סכנה לבלועה כשהיא נמצאת בתוך כמוסה שאיננה חמץ [140]. ואם הכמוסה עצמה מכילה תערובת חמץ - יש מי שכתב, שאסור לבלועה, כי היא ראויה קצת לאכילה [141]; ויש מי שכתב, שמעיקר הדין מותר לבלוע כמוסות כאלו, כי הם מעורבים בדברים שאינם ראויים לאכילת אדם [142].

תרופות ללא חמץ או עם קטניות - מכל מקום, במקומות בהם הטבילות עשויות ללא חמץ כלל, אלא מעמילן של קטניות, ובודאי כשהוא עשוי מעמילן של תפוחי אדמה, חלילה לחולה שאין בו סכנה להחמיר על עצמו ולהפסיק לקחת תרופות הנחוצות לו על פי רופא במשך הפסח, ובפרט במצב שעלול לבוא לידי ספק סכנה [143].

תרופות המכילות חמץ והן טעימות - אכן, תרופות המכילות חמץ והן טעימות, כגון כדורים למציצה, תמיסות וכד', אסור לאוכלם ולבלועם בפסח, ואסור להחזיקם ברשותו, אפילו כמות החמץ שבהן קטנה ביותר, אלא אם מדובר בחולה שיש בו סכנה [144].

אם כמות החמץ שבתרופה קטנה מאד, ומעורבת עם דברים מרים, אלא שגם ממתקים אותם בסוכר למעלה - יש מי שכתב, שאפשר שאין לאסור [145]. ועוד יש מי שכתב, שיש להתיר תרופה בצורת סירופ מתוק, על ידי פגימה [146].

וכן מי שאינו חולה שאין בו סכנה, אלא רק חש כאבים קלים ונזקק לתרופה - יש מי שכתבו, שאסור לבלוע תרופה שיש בה חשש חמץ, אפילו נפסל מאכילת כלב [147], אלא יקחנה בצורת אבקה, שאין בה תערובת חמץ [148]; ויש מי שכתב, שמותר לבלוע כדור נגד כאבי ראש, אף על פי שהכדור מכיל בתוכו קמח לצורך הדבקתו, כי הוא חמץ נוקשה, ומעורב בדברים שאינם ראויים לאכילה [149].

תרופה שעבר עליה הפסח - חולה שאין בו סכנה, מותר לקנות עבורו אחר הפסח כל תרופה המכילה חמץ, גם ממי שחשוד שלא מכר חמצו כדן, כי מותר להתרפא על ידי חמץ שעבר עליו הפסח. שאיסורו רק מדרבנן [150].

רטיה - אסור ללעוס חיטים על מנת להתקין מהן רטיה על גבי מכה, כי הרוק מביא להחמצה [151]. אבל מותר להניח בפסח רטיה או תחבושת מחמץ, מכיוון שהשימוש נעשה שלא כדרך הנאה, והדבר מותר אף לחולה שאין בו סכנה [152]. אמנם עדיין אסור לקיימם בביתו בפסח מדין בל יראה ובל ימצא, אלא אם כן מדובר בחמץ של גוי [153], או שמדובר ברטיה או איספלנית, שיש בה תערובת חמץ עם דברים אחרים, ואינה ראויה לאכילה, שאז מותר לקיימם בפסח [154].

משחה, רחיצה, חיטוי - מי שיש לו חטטים בגופו, וצריך לסוך את הפצעים במשחה שמעורב בה אלכוהול של חמץ הדבר מותר, בתנאי שהמשחה נעשתה קודם הפסח; ואם המשחה נעשית על ידי רוקח נכרי, מותר אף בפסח [155]. ויש מי שכתב, שחולה שאין בו סכנה, אם רפואתו שירחץ גופו בכל יום באמבטיה, עם חומר שהוא חמץ - אסור [156]; וכן יש מי שכתב, ששימוש באלכוהול חמץ לחיטוי העור לפני זריקה, או לניקוי פצעי עור - אסור [157], אלא אם גוי מניח חומר זה על רגלו בביתו של הגוי [158].

פתילות, משחות, חמרי הזרקה וטיפות לעיניים או לאוזניים המיוצרים בארץ, אין בהם בדרך כלל שום תערובת חמץ, ועל כן מותרים הם בשימוש בפסח [159]. ומכל מקום יש מי שהתיר זריקות לחולה בפסח, אפילו אם יש חשש תערובת חמץ [160], ויש מי שהתיר למרוח משחה על הגוף, אפילו אם יש בה חשש תערובת חמץ [161].

נאמנות רופאים ורוקחים - הרופאים נאמנים לומר שאין חמץ בתרופה, וכל שכן אם מרכיבי התרופה מודפסים על הבקבוק, שבוודאי יש להאמינם; וכמו כן יש להאמין לרוקח כשהוא אומר שאין תערובת חמץ בתרופה מסויימת, ואפילו הוא גוי [162].

תרופות הומיאופטיות - שאלת תרופות הומיאופטיות בפסח, נוגעת לעניין האלכוהול, שכן לצורך הכנת תרופות אלו משתמשים באלכוהול בדרגות מיהול שונות. יש מי שכתב, שתרופות הומיאופטיות המיוצרות בארץ ישראל, שבה משתמשים באלכוהול שאינו חמץ, הרי הן מותרות; ואילו התרופות שמוצרות בחוץ לארץ, ששם משתמשים באלכוהול שהוא חמץ, הרי הן אסורות, אלא אם כן נתברר באופן מוסמך, שבתערובת האחרונה היה בה שיעור ביטול לבטל את חלק האלכוהול של חמץ, ונתבטל קודם הפסח [163]; יש מי שכתב, שאם האלכוהול שעושים בו את הדילולים אינו חמץ, אפשר לסמוך להקל דווקא בחולה שיש בו סכנה [164]; יש מי שכתב, כי עדיף שייצרו את התרופה בהשגחה ובהיתר, שלא יהיה בה תערובת חמץ, ושתהיה שלא כדרך הנאתו. אכן מעיקר הדין, אם ביטלו את תערובת האלכוהול העשוי מחמץ לפני הפסח, הרי זה מועיל [165]; יש מי שכתב, שבפסח יבטלן, או יערבבם עם דבר מר [166]; ויש מי שכתב, שאם הכין גוי את התרופה קודם הפסח, וקנו אותה קודם הפסח - מותר, גם אם האלכוהול היה חמץ [167].

דיני שיניים תותבות

שיטות הכשרת שיניים תותבות - הגעלה כדן במים רותחים עלולה לפגוע בשיניים התותבות, וקניית שיניים תותבות מיוחדות לפסח מהווה הוצאה גדולה, שרבים אינם יכולים לעמוד בה. על כן נחלקו הפוסקים בשאלת השימוש בשיניים תותבות בפסח ובדרכי הכשרתם:

- יש הסבורים, שמספיק בשפשוף בלבד בלא הגעלה, כמו שעושים לשיניים טבעיות [168].
- יש הסבורים, שמעיקר הדין די בהדחת השיניים התותבות בתוך הפה, אבל אם אין זה טורח רב ואפשר להסירם, עדיף להדיחם במים רותחים [169].
- יש הסבורים, שאם חל ערב פסח ביום שבת, לכל הדעות יש להקל לנקותם בלבד, ללא הכשר נוסף, כי אז יש חשש של מתקן כלי בשבת [170]. ולעומתם, יש מי שכתבו להתיר הכשרת שיניים בשבת, כיוון שבשעת ההגעלה אין השיניים אסורות עדיין, שהרי זה שבת ערב פסח, וההגעלה מכשירה רק לאחר זמן, ולכן אין לראות בזה תיקון כלי [171]. ומכל מקום עדיף שיכשירם בערב שבת, ולא יאכל בשבת מאכלי חמץ חם, אבל מותר לאכול מאכלי חמץ קר [172].
- יש מי שכתב, שאם אפשר להגעילם מכלי ראשון, או על ידי עירוי, ורוב הציבור יכול לעמוד בזה שלא יתקלקלו השיניים התותבות, הרי טוב לעשות כן; ומכל מקום נוהגים לסמוך להקל להגעילם בכלי שני בלבד, ואפילו שיניים תותבות מניילון מתירים בדרך זו [173].
- יש מי שכתב, שעשירים וארבע שעות קודם הכשר השיניים התותבות לא יאכל דברים גושיים שהם רותחים, אלא פושרים בלבד, ואחר כך יגעילם בכלי שני [174].
- יש מי שכתב, ששיניים תותבות שאי אפשר להסירם כדי להגעילם, לא יאכלו בהם חמץ גמור תוך מעת לעת לפני פסח [175].
- יש הסבורים, שצריך להכשירם על ידי עירוי שלוש ימים קודם הפסח [176].
- יש הסבורים, שצריך להגעילם במים רותחים על ידי עירוי מכלי ראשון [177], ויכול להשתמש במים, שחומם הוא בערך שבעים מעלות צלזיוס [178].
- יש הסבורים, שצריך להחמיר ולעשות שיניים תותבות מיוחדות לפסח [179].

כותרות וסתימות - בעניין כותרות של מתכת (זהב או כסף) על שיניים, וכן בעניין סתימות של שיניים המכילות חומרי מתכת - יש מי שכתב, שרצוי לשתות מים חמים קודם הפסח, ובה יש משום הגעלה של חלקי המתכת שעל השיניים; ומכל מקום, אין לאסור אכילה ושתיה בפסח עם הכותרות והסתימות הקבועות, שמכיוון שלא ניתן להחליפם, וגם לא מסתבר להימנע מאכילה ושתיה כרגיל ומשום שמחת החג, יש לסמוך על הסברה שכל מה שנבלע בתוך השן מתקלקל ומתעפש עד שאינו ראוי עוד לאכילת אדם [180].

מקורות והערות

[1] הגריי"ש אלישיב, הובאו דבריו במדריך כשרות תש"ס של הרבנות הראשית והמועצה הדתית, ירושלים, עמ' 34 ואילך; תורת היולדת פמ"ג ס"א; [2] הגריי"ש נויבירט, הובאו דבריו במדריך הכשרות, שם; [3] סידור פסח כהלכתו פי"ב ס"ח; [4] שערים המצויינים בהלכה ס"י קי סק"ד; החשמל בהלכה ח"א פי"ד; [5] יחווה דעת ח"ג ס"י כו; [6] כן נראה לי, על פי פסחים מט א; רמב"ם חמץ ומצה ג ט; טושו"ע או"ח תמד ז. וראה במ"ב שם סק"ל, מחלוקת הפוסקים בעניין חזרה אם יש שהות, אם הוא גם לאחר זמן הביעור; [7] פסחים נ א; רמב"ם יום-טוב ח יח; טושו"ע או"ח תסח א. ונחלקו הפוסקים אם האיסור הוא מן התורה - ראה תוס' פסחים שם ד"ה מקום, שו"ת הרא"ש כלל נה ס"ה; או מדרבנן - ראה תוס' חגיגה יז ב ד"ה אלא; רמב"ם יו"ט שם, ר"ן פסחים שם; [8] רמב"ם שם; מ"ב ס"י תסח סק"ז; [9] ס"י יודי ישורון ח"ו עמ' מא; [10] שו"ת אבן פינה ח"א ס"י ל; [11] שו"ת מהר"י אסאד חאו"ח ס"י קס; שו"ת מהר"ם שיק חאו"ח ס"י רס; שו"ת מנחת יצחק ח"ד ס"י קב אות ב; חזון עובדיה שם; [12] שו"ת עונג יו"ט ס"י מא; [13] מקראי קודש, פסח, ח"ב ס"י לב; [14] שו"ת בשמים ראש ס"י צד; מ"ב ס"י תעב סק"ה; חזון עובדיה ח"א כר"ך א, סוסי"ד, ושם כר"ך ב, ס"י לג; [15] שו"ת בנין שלמה ס"י מז; [16] שו"ת בנין שלמה, שם; [17] חזון עובדיה ח"א כר"ך ב, ס"י לג; [18] חזון עובדיה, שם; [19] שו"ת מערכת ברכות ס"י א אות לג. וראה שם, שמביא גם דעות חולקות; חזון עובדיה ח"א כר"ך א, ס"י ה; [20] שו"ת מהר"ם שיק חאו"ח ס"י רס; שו"ת דברי מלכאל ח"ג רס"י לב; שו"ת שבט הלוי ח"ה ס"י ר"ט; [21] שו"ת חלקת יואב, סוף דיני אונס בהשמטה; [22] שו"ת הרשב"א ס"י רלח; טושו"ע או"ח תעב י; ערוה"ש או"ח תעב יד; מ"ב שם סק"ה; שו"ת אורח משפט ס"י קכח בהלי פסח אות ל; מקראי קודש פסח ח"ב ס"י לב; חזון עובדיה ח"א כר"ך א, ס"י ד; [23] שערים המצויינים בהלכה ס"י קיט סק"ח; [24] שו"ת שרידי אש ח"ב ס"י קנח; [25] שו"ת ציץ אליעזר חט"ו ס"י לב אות ח; שו"ת רבבות אפרים ח"ח ס"י קעא אות ה, בשם הרב נ. גשטטנר; [26] ברכי יוסף או"ח ס"י תסא סק"א; ביאור"ל שם ד"ה יוצא; [27] ראה שו"ע או"ח קסח יא; [28] ראה רמ"א או"ח תקד ג. וראה שם במ"ב סק"כ. ובחיי אדם פד ב כתב, שלא יכין מיו"ט ראשון לשני; [29] ראה באה"ט או"ח ס"י תקד סק"ה. אמנם ראה בס' סידור פסח כהלכתו, ח"ב, פי"ח הע' 73, שרבים מקילים מהטעם שאין טוחן אחר טוחן; [30] שו"ת בנין ציון ס"י כט; [31] טושו"ע או"ח תסא ד; מג"א שם סק"ז; מ"ב שם סק"ח. וראה בבנין ציון שם; חיי אדם קל ב; ברכת הפסח ס"י יג אות ב; שו"ת דבר משה ס"י צח אות טט; ס"י שערי הלכה, עמ' פה - שעדיף לאכול מצה מפוררת על פני מצה שרויה. וראה בס' דברי הגאונים ס"י תסא אות מא, שהביא שכן נהגו האדמו"ר מקוצק, בעל חידושי הרי"ם, והאדמו"ר מסלונים; [32] טושו"ע או"ח תסא ד; שו"ע הרב או"ח תסא יד; [33] מג"א שם סק"ז; מ"ב שם; [34] ראה שו"ת מנחת יצחק, חלק ליקוטי תשובות, ס"י מב אות א; ס"י סידור פסח כהלכתו, ח"ב, פי"ח ס"י"ג, ובהע' 80; יחווה דעת ח"א ס"י כא; [35] ט"ז שם סק"ב; מג"א שם סק"ח; [36] מ"ב שם סק"כ; [37] תוס' חולין קג ב ד"ה חלקו; שו"ת תרומת הדשן ס"י קלט; שו"ת מהרי"ו ס"י קצג; שו"ע או"ח תפו א; [38] שו"ת נוב"ק חאו"ח ס"י לח; ביאור הגרי"א או"ח ס"י תפו; חזו"א עירובין ס"י לו, וחזו"א או"ח קונטרס השיעורים; שיעורי תורה ס"י ב; [39] מ"ב ס"י תפו סק"א; חיי אדם כלל נ סו"ס יב; [40] לפי השיטות שמודדים ביצה ללא קליפתה, ולפי שיטת החזו"א - ראה שיעורים של תורה להגרי"י קנייבסקי; [41] לפי השיטות שמודדים ביצה בקליפתה, ולשיטת המ"ב. וראה בס' סידור פסח כהלכתו, ח"ב, פי"ח הע' 20-22, שהסכימו לשיעור זה גם הגריי"ש אלישיב, הגר"ש אויערבאך, והגר"נ קרליץ. וראה שם מה שהשיג על שיטת הגר"א נאה, שיעורי תורה, עמ' קצג, שכתב שהשיעור הוא כ-27 גרם. וראה באריכות יחווה דעת ח"א ס"י טו; [42] מג"א ס"י תפו; פרי"ח או"ח ס"י תפו, ומ"ב שם סק"א - על פי רמב"ם שבת ח ח; כנסת הגדולה, יו"ד ס"י סד הגה' הטור אות ט; ס"י שבט פסח, דיני מצה אות ח; [43] ראה ס' סידור פסח כהלכתו, ח"ב, פי"ח הע' 27; [44] מ"ב שם; [45] יחווה דעת ח"א ס"י טו; שו"ת ציץ אליעזר ח"ד ס"י כז אות א; [46] הגר"ש אויערבאך, הובאו דבריו בס' ועלה לא יבול, עמ' קמז. אמנם ראה לעיל, שהשיעור מצומצם הרבה יותר, וההבדל הוא אם מודדים לפי משקל או לפי נפח; [47] חזון עובדיה, ח"א כר"ך ב, ס"י מז; [48] חיי אדם קל א. וראה שו"ע הרב או"ח ס"י תפו; מ"ב ס"י תפו סק"א; [49] ראה בס' סידור פסח כהלכתו, ח"ב, עמ' קמא, הע' 61*, שבזה היקל גם החזו"א, ושכן נהג למעשה; [50] טור או"ח ס"י תפו; שו"ע הרב או"ח ס"י תעה; שו"ת כתב סופר חאו"ח ס"י פו; שו"ת שאגת אריה ס"י ק; שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ג ס"י סו; [51] שו"ת אגרות משה שם; [52] שו"ת מערכת אכילה סק"ד. ובעניין אם מקיים מצוות אכילת מצה בחצי שיעור - ראה סיכום השיטות באנציקלופדיה תלמודית, כר"ך טז, ע' חצי שיעור, עמ' תרס; המועדים בהלכה, עמ' רע; חזון עובדיה, ח"א, כר"ך ב, ס"י כח; [53] חוק יעקב ס"י תעג סק"א; [54] מ"ב ס"י תעג סק"מ; [55] שו"ת דברי חיים ח"א ס"י כה; [56] שו"ת מהרי"ש ענגיל ח"ד ס"י ג; ברכ"י ס"י תפב סק"ד; שו"ת מערכת אכילה סק"ד; מ"ב ס"י תעג סק"מ; שו"ת יביע אומר ח"ו חאו"ח ס"י לח; [57] שו"ת ח"ב ס"י תעג; [58] מחזיק ברכה או"ח ס"י תעה; ביאור"ל ס"י תסא ד"ה יוצא; מ"ב ס"י תעה סק"ט; [59] שמירת שבת כהלכתה פי"מ ס"צ"ג. וראה בפרמ"ג או"ח ס"י רי בא"א סק"א, שהסתפק במקרה שאכל כדי שבעה, אם חייב בברכת המזון; [60] ס' אמרי נועם, בסופו; ג, בשם הרה"ק מראפשיץ; ס' ויגד משה ס"י כה אות כד, בשם מהר"ש מבעלזא והרה"ק מסטרעליסק. וראה בשו"ת ארץ צבי ס"י פה; שו"ת אמרי צבי, ס"י קכו. וראה בשו"ת אבני נזר חאו"ח ס"י פג, העצה שכתב שם, וראה מה שתמה על דבריו בשערים המצויינים בהלכה ס"י קיט סק"יב; [61] ראה טושו"ע או"ח תק ב; [62] פתח הדבר ח"ג ס"י שו סק"ט; יחווה דעת ח"א ס"י טו; [63] ראה נשמת אברהם חאו"ח ס"י תסא סוסק"א, ושם ח"ה חאו"ח ס"י רעג סק"א; [64] שו"ת מנחת יצחק ח"ט ס"י מט, ושם חלק ליקוטי תשובות ס"י מג; [65] שו"ת ציץ אליעזר ח"ט ס"י כב; [66] שערי הלכה, עמ' צ. על פי שיטות הפוסקים, שיוצאים ידי חובה ביין כזה - ראה באריכות שיטות הפוסקים ביחס לייני צימוקים לארבע כוסות, לקידוש ולהבדלה בס' חזון עובדיה, ח"א כר"ך א ס"י ו; אנציקלופדיה תלמודית, כר"ך כד, ע' יי, עמ' רעג ואילך; [67] חזון עובדיה שם; [68] ראה טושו"ע או"ח רעב ט; רמ"א או"ח סוסי"ד תג; [69] פסחים ק"ז א; רמ"א או"ח קפב ב; [70] ראה שו"ת הלכות קטנות ח"א ס"י ט; ברכ"י או"ח ס"י רצו אות ב; ערוה"ש או"ח רעב יד; מ"ב ס"י רעב סק"ה; שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ב ס"י עה; שו"ת יביע אומר ח"ג חאו"ח ס"י יט; [71] מקראי קודש ס"י ל אות ב; ס' דברי חכמים עמ' פו, בשם הגר"ח"פ שיינברג; [72] מ"ב ס"י קפב סק"י; שו"ת שלמת חיים חאו"ח ס"י קצח; דברי חכמים שם, בשם הגר"מ פיינשטיין, הגריי"ש אלישיב, הגר"ח"פ שיינברג; [73] ראה תוס' פסחים צט ב ד"ה לא יפחתו; [74] הגר"ש אויערבאך, הובאו דבריו בס' ועלה לא יבול, עמ' קעו; חזון עובדיה ח"א כר"ך א, סוסי"ד; עשה לך רב ח"ו ס"י לב; [75] חק יעקב ס"י תעג סק"ב; מ"ב שם סק"מ; [76] שו"ת מנחת יצחק ח"ג ס"י יח; תורת היולדת פמ"ג ס"י. וראה שם שכתב, שאולי יוצאים ידי חובת כוס ראשונה של קידוש; [77] טושו"ע או"ח תעה ה. וראה במ"ב שם סק"ט; ערוה"ש שם ס"י; שו"ת תורה חת"ס חאו"ח ס"י קכו; שו"ת כתב סופר ס"י צו; שו"ת פנים מאירות ח"ב ס"י כז; [79] אמרי צבינה דיני פסח ס"י כג; [80] שו"ת תורה לשמה חאו"ח ס"י קכה; בן איש חי שנה א, פ"ר חוקת אות יג; ברכי יוסף או"ח ס"י רח סק"א; [81] שו"ת מנחת שלמה ח"א ס"י צא אות יז. וראה בס' מקראי קודש, פסח, ח"א ס"י נב - בגדי הנאת רגונו או הנאת מעיו; [82] שו"ת תרומת הדשן ס"י קלז; פרמ"ג במשב"ז סוסי"ד תפה; מני"ח מ' כא; הגר"י פערלא, על הסמ"ג מ' לב. וכן משמע מהמהר"ש וצ"ח פסחים קטז א; [83] תורת היולדת פמ"ג הע' ז; [84] ראה צ"ח שם, שהביא מבה"ג, רב נטרונאי גאון והרמב"ן, שאם אינו אוכל מצה פטור מסיפור יציאת מצרים, ותמה עליהם, עיי"ש; [85] כף החיים ס"י תעב סק"ב; [86] שו"ת תרומת הדשן ס"י קלו; רמ"א או"ח תעב ג; [87] מ"ב שם סק"א; [88] שו"ת הרדב"ז ח"ג ס"י אלף תקפז; גבורות ה', פמ"ח; [89] שו"ת תרומת הדשן, שם; ב"י או"ח ס"י תעב; [90] ביאור"ל ס"י תעב ס"י, ד"ה ואין. וראה שם, שהשאיר דין זה בצ"ע; [91] ראה בכל זה בנשמת אברהם חאו"ח ס"י תעז סק"א; הרב א. נבנצאל והרב ד. ליאור, הובאו דבריהם בס' המורים בקשת, בעריכת הרב מ. רובין, תשנ"ז, עמ' 227. וראה עוד בשו"ע הרב או"ח תעג מג; מ"ב שם סק"ד, בשם החי"א; [92] מ"ב ס"י

תסו סק"ב; ערוה"ש או"ח תסו ב; [93] שד"ח מערכת חמץ ומצה ס"ב אות ז; [94] שו"ת שבות יעקב ח"ב ס"י טו. וראה בנשמת אברהם
 חאו"ח ס"י תנ סק"א; [95] הרב מ. הרשלר, הלכה ורפואה, ד, תשמ"ה, עמ' נט ואילך; שו"ת רבבות אפרים ח"ח ס"י קצב אות א; [96] הרב
 מ. הרשלר, שם; [97] שו"ת ב"ח החדשות ס"י ו; שעי"ת או"ח ס"י תסו סק"א; שעה"צ שם סק"י; כף החיים שם סק"ח; [98] אוצה"ג פסחים
 לט ב; שער השבחה ס"י צו, בשם רב שרירא גאון, ושלם בס"י רסט, בשם רב האי גאון; שו"ת הגאונים (מרמריסטיין) ס"י סב; הלכות פסוקות
 ס"י קמד; ס"י תעטור ח"ב ס"י נג; ר"י צ"ח ג' ח"ב ס"י נג; ר"י צ"ח ג' ח"ב ס"י נג; ר"י צ"ח ג' ח"ב ס"י נג; ר"י צ"ח ג' ח"ב ס"י נג; ר"י צ"ח ג' ח"ב ס"י נג; ר"י צ"ח ג' ח"ב ס"י נג;
 ורב האי גאון; שו"ת הרדב"ז ח"א ס"י רמא; שד"ח מערכת חמץ ומצה ס"י א כלל יז; שעי"ת או"ח סוסי"ת תסה; [99] ראה אנציקלופדיה
 תלמודית כרך טו, ע"י חליטה, עמ' תקלד ואילך; [100] ראה רא"ש פסחים פ"ב ס"י כ; טושו"ע או"ח תנד ג; [101] שו"ת הרדב"ז, שם; [102]
 ביאור"ל ס"י תנד ס"ג ד"ה ליכא; [103] תשובות הגאונים בשו"ת שערי תשובה, ס"י צו וס"י רסט; ח"י אדם קכו יז; [104] שו"ת שרידי אש
 ח"ב ס"י קנח; [105] א. שטינברג, אסיא, א, מהדו"ד, תשמ"ט, עמ' 39; [106] שו"ת דברי חיים ח"ב ס"י נב. וראה גם בשו"ת מהר"ש ענגיל
 ח"ח ס"י יב; [107] חק יעקב ס"י תנ סק"א; שו"ע הרב או"ח תנ כה-כו; תורת היולדת פמ"ה ס"יא; [108] מג"א ס"י תנ סק"ט, וס"י תסו
 סק"ב; מ"ב ס"י תנ סק"ח; קיצושו"ע ק"י יב, ובשערים המצויינים בהלכה שם סקט"ו; [109] הגרצ"פ פרנק, הפרדס, אדר, תשל"א;
 שערים המצויינים בהלכה קו"א ס"י ק"ו סקט"ו; [110] על גזירת איסור קטניות בפסח - ראה בס' המועדים בהלכה, זווין, עמ' רנה ואילך;
 אנציקלופדיה תלמודית, כרך טז, ע"י חמץ אות י. בעניין אורז כתב בשו"ת מעשה אליהו (אליהו סלימאן מני), ס"י רפא, שבענין מי שיש לו
 מיוחד, שמותר לו לאכול אורז בפסח, אף על פי שבאותה עיר נוהגים שאין אוכלים אורז בפסח; [111] מ"ב ס"י תנג סק"ז; [112] שו"ת
 חת"ס חאו"ח ס"י קב; שו"ת מהר"ם שיק חאו"ח ס"י רמא; ח"י אדם קכו ו; שד"ח מערכת חמץ ומצה ס"י ו אות י; שו"ת מלמד להועיל
 חאו"ח ס"י צח; מ"ב ס"י תנג סק"ז; [113] שו"ת מהר"ם שיק שם; כף החיים חאו"ח ס"י תנג סק"ז; [114] שו"ת מלמד להועיל חאו"ח ס"י
 פג; [115] רמ"א או"ח תסב ד; קיצושו"ע ק"ו ו; [116] שו"ת חת"ס חאו"ח סוסי"ת עט; [117] שו"ת מנחת שלמה ח"ב ס"י פב אות ו. וראה
 בשו"ת הרדב"ז ח"ג ס"י תמד; [118] הגר"י נויבירט, הובא דבריו בנשמת אברהם חאו"ח ס"י תמח סק"א; [119] ראה ביחס לתהליכים
 שונים הנוגעים לתוצרי פירוק של חיטה בשו"ת מנחת יצחק ח"ז ס"י כז; יחווה דעת ח"ב ס"י סב; ילקוט יוסף, ח"ב, הל' פסח, מהלכות חמץ
 ומצה, הע"י ד; מאמריהם של הרב ש.י. כהן, ד"ר ב.פ. מונק, הרב מ.ד. טנדלר - תחומין, א, תשמ"מ עמ' 68 ואילך; [120] וראה מאמרו של
 הרב מ. הרשלר, הלכה ורפואה, ד, תשמ"ה, עמ' נט ואילך; [121] וראה בשו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ב ס"י צב; [122] הגרש"י אויערבאך
 והגר"י נויבירט, הובא דבריהם בנשמת אברהם חאו"ח ס"י תנ סק"א; [123] שו"ת שערי דעה ח"ב ס"י לו; נפש חיה, תסו א; יחווה דעת
 ח"ב ס"י ס. הטעם: תערובת חמץ שנפסל אצל נכרי דומה לחרכו קודם זמנו; [124] ראה במעדני שמואל על הקישו"ע, ס"י ק"ו סקל"ז*;
 [125] רשימות של תרופות כשרות לפסח בישראל מתפרסמות על ידי גופים שונים, כגון הרבנות הראשית לישראל, הבד"צ של העדה
 החרדית, קופת חולים הכללית, ואחרים, ויש לבררם בכל שנה מחדש. כמו כן הוכנה רשימת תרופות בארה"ב מטעם הסתדרות הרבנים של
 אמריקה, וכן מטעם גופים רבניים אחרים. תרופות שאינן נכללות ברשימות, יש לברר אם יש להן תחליף מתאים מהרשימות; [126]
 הגרש"י אויערבאך, מוריה, קמז-קמח, ניסן תשמ"ד, עמ' סא ואילך; [127] ר"ן פ"ב דפסחים; מג"א ס"י תמב סק"א; מ"ב שם סק"י; [128]
 רמב"ם חמץ ומצה ד"ב; רא"ש פסחים כ"א ב; שו"ת תרומת הדשן ס"י קט; שו"ת חאו"ח תמב ד; ט"ז שם סק"ח; מג"א שם סקט"ו; מ"ב
 שם סקמ"ג; בעל המאור, המאירי, ריטבי"א בשם רא"ה, מהר"ם חלוואה - פסחים כ"א ב; תוס' שם ד"ה חרכו. וראה ברמ"א
 או"ח תמב ד, ובמ"ב שם סקמ"ג; [130] ש"ד יו"ד ס"י קנה סק"י; שו"ת כתב סופר חאו"ח ס"י קיא; דרכ"י יו"ד ס"י קנה סק"ח; שו"ת
 לבושי מרדכי ח"א ס"י פ-פז; חזו"א או"ח ס"י קטז סק"ח; שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ב ס"י צב, וראה גם בח"י ס"י סב; שו"ת צ"ח
 אליעזר ח"י ס"י כה פ"כ; שערים המצויינים בהלכה ס"י ק"ו סק"י; יחווה דעת ח"ב ס"י ס; שמירת שבת כהלכתה פ"מ סע"ד. וראה עוד
 בשו"ת מנחת שלמה ח"א ס"י יז. ודין זה נכון גם לשיטת הפוסקים הסבורים שדבר שנפסל לאכילת כלב מותר רק בהנאה, אבל אסור
 באכילה, כמבואר לעיל, שכן טעמם הוא משום דאחשביה, אבל בחולה שרוצה את התרופה לא שייך לומר אחשביה; [131] פסחים מה ב;
 רמב"ם חמץ ד ט; טושו"ע או"ח תמב א; [132] שו"ת שאגת אריה ס"י עד-עה; שו"ע הרב או"ח תמב כב, ובקו"א שם; שו"ת עמק שא"ה
 חאו"ח ס"י יב; שו"ת ערוגות הבושם ס"י צט. וראה באחיעזר ח"ג ס"י לא אות ד, שחשש לדעת השאגת אריה, אך ראה באור שמח יסודי
 התורה ה' ת, שחלק עליו; [133] מגן האלף ס"י תסו; חזו"א חאו"ח ס"י קטז סק"ח; [134] ראה אנציקלופדיה תלמודית, כרך טז, ע"י חמץ
 נקשה, עמ' קז ואילך; [135] ראה אנציקלופדיה תלמודית שם, עמ' קיב; [136] שו"ת לבושי מרדכי חאו"ח ס"י פו; חזו"א חאו"ח ס"י קטז
 סק"ח; [137] הגר"י שיינברג, מוריה, קמז-קמח, ניסן תשמ"ד, עמ' נא ואילך; שו"ת מנחת שלמה ח"א ס"י יז; [138] שו"ת אגרות משה
 חאו"ח ח"ב ס"י צב; [139] הרשלר, הלכה ורפואה, ד, תשמ"ה, עמ' נט ואילך; [140] שו"ת עצי הלבנון ס"י יט, על פי משלי"מ מאכלות
 אסורות יד יב, בענין כרכו בס"ב; שו"ת משנה הלכות ח"ט ס"י קנו; שו"ת קנין תורה בהלכה, ח"ד ס"י מד; [141] שו"ת עצי הלבנון ס"י יט;
 [142] שו"ת צ"ח אליעזר ח"י ס"י כה פ"כ, על פי חזו"א מועד ס"י קטז אות ח; [143] נשמת אברהם חאו"ח ס"י תסו סוסק"א; [144] שמירת
 שבת כהלכתה פ"מ סע"ד; תורת היולדת פמ"ד ס"יא; [145] הגרש"י אויערבאך, הובא דבריו בשמירת שבת כהלכתה פ"מ הע"י קסג; [146]
 שו"ת באהלה של תורה חאו"ח ס"י סג; [147] יחווה דעת ח"ב ס"י ס; שמירת שבת כהלכתה פ"מ סע"ה; [148] שמירת שבת כהלכתה, שם;
 [149] שו"ת לבושי מרדכי חאו"ח ס"י פו; [150] רמב"ן תורת האדם, שער הסכנה; שעה"צ ס"י תסו סק"ד. וראה אור שמח יסודי התורה ה'
 ח; [151] טושו"ע או"ח תסו א. וראה במ"ב שם סק"א, שדין זה הוא דווקא בחיטים של ישראל; [152] רמב"ם יסודי התורה ה' ח; [153]
 כס"י שם; ערוה"ש או"ח תסו ג; [154] רמב"ם חמץ ומצה ד ח-יב. וראה שו"ע או"ח תמב ב. וראה פרי"ח או"ח תסו א; מעדני שמואל על
 הקישו"ע, ס"י ק"ו סקל"ז; שו"ת צ"ח אליעזר ח"י ס"י כה פ"כ; [155] שו"ת אגרות משה חאו"ח ח"ג ס"י סב. וראה בשו"ת בית אפרים ס"י
 לה, ובשעי"ת או"ח ס"י תסו סק"ל, שכל דבר שנעשה בבית הגוי, אפילו נעשה בפסח, דינו כחרכו קודם זמנו, וכל שבא מיד גוי ליד ישראל
 אחרי שנפסל מאכילת כלב, הרי זה מותר - ראה אשל אברהם (בוטשאטש) תנינא או"ח ס"י תסז; שו"ת האלף לך שלמה ס"י כד; שו"ת
 שערי דעה ח"ב ס"י לו. וראה בשערים המצויינים בהלכה קו"א ס"י קיב סע"ה, שלצורך רפואה כשאין ממצא אחרת, יש להקל לכל הדעות;
 [156] שו"ת יהודה יעלה ס"י מו, הובא בשד"ח מערכת חמץ ומצה ס"י א אות יז; [157] שו"ת בית שערים ס"י קפג; תורת היולדת פמ"ד ס"י ב;
 [158] שו"ת בית שערים שם; [159] שמירת שבת כהלכתה, פ"מ סע"ח; [160] יסודי ישורון עמ' רב-ג; [161] שו"ת הלל אומר חאו"ח ס"י
 רלב; יסודי ישורון שם; [162] שו"ת לבושי מרדכי חאו"ח ס"י פו; שערים המצויינים בהלכה ס"י ק"ו סקט"ו; יסודי ישורון ח"ו עמ' רכ.
 טעמם: זה מילתא דעבידא לאיגלווי, ואומן לא מרע אומנתיה; [163] שו"ת מנחת יצחק ח"ח ס"י סח; [164] שו"ת שבט הלוי ח"ה ס"י נה;
 [165] עשה לך רב, ח"ה ס"י יב; [166] שו"ת להורות נתן, ח"ה ס"י נ; [167] הרב ג.א. רבינוביץ, הלכה ורפואה, ג, תשמ"ג, עמ' רמח; [168]
 שו"ת מלמד להועיל חאו"ח ס"י צג; שו"ת דברי חכמים ח"ו"ד ס"י יח; הגרצ"פ פרנק, הובא דבריו בשו"ת צ"ח אליעזר ח"ט ס"י כה אות ה;
 שערים המצויינים בהלכה ס"י קטז סק"ד; שו"ת יביע אומר ח"ג חאו"ח ס"י כד, ויחווה דעת ח"א ס"י ח; [169] שו"ת בית יצחק ח"ו"ד ח"א
 ס"י מג אות יב; שם ח"ו"ד ח"ב ס"י יט אות ה; [170] שו"ת שאלי ציון, מהדו"ת, ס"י כד, בשם הגרש"י פולנסקי, והגרצ"פ פרנק. בשאלת
 ההעלה של שניינים תותבות בשבת ערב פסח - ראה רמ"א או"ח תקט ה, ובמ"ב שם סק"ו ובשעה"צ שם סקל"א. וראה בנידון בפרמ"ג
 או"ח ס"י שכג בא"א סק"י; [171] הגרש"י אויערבאך, והגר"י קרליץ, הובא דבריהם בס"י ערב פסח שחל בשבת (הרב ש.ז. גרוסמן), פ"ב
 הע"י 8; [172] ס"י ערב פסח שחל בשבת, פ"ב ס"י; [173] שו"ת שבט הלוי ח"א ס"י קמח; שם, ח"ד ס"י עד; [174] שו"ת שאלי ציון (הרב דוב
 בער אליעזרוב), מהדו"ת נד"ת תשמ"ט, ס"י כד; [175] ס"י דרכי חיים ושלום, מנהגי האדמו"ר ממונקאטש, הל' פסח, אות תקסה; [176] שו"ת
 יד יצחק ח"ג ס"י עח, וס"י רכו-רכז; שו"ת בית ישראל (לנדא) ס"י פה; [177] שו"ת צור יעקב ס"י קפה; שו"ת מהרש"ם ח"א ס"י קצז; שו"ת
 משנה הלכות ח"ג ס"י נו; [178] הגרש"י אויערבאך, הובא בנשמת אברהם חאו"ח ס"י תנא סק"א; [179] דרכ"י יו"ד ס"י פט סק"א; חק
 לישראל ח"ב ד' מד, בשם הצמח צדק מלובאוויטש. וראה בשו"ת משנה הלכות ח"ג ס"י נו; שו"ת צ"ח אליעזר ח"ט ס"י כה; [180] שו"ת
 מנחת שלמה ח"ב ס"י מו.

Beit El, Israel

בית אל, ישראל
אייר תש"ס

חוזה-מכר הכולל הצמדה חד-כיוונית לדולר וקנסות-פיגורים

שאלה

בחוזה מכירת דירה קיימת (בו אני מייצג את המוכר) נקוב מחיר הדירה בשקלים ובדולרים ("התמורה") על-פי השער היציג ביום עריכת החוזה. התמורה בשקלים משמשת גם לצורכי דוח ותשלום המסים הנלווים למכירה (מסי רכישה, מס שבח וכדו'), והם משולמים על-פי המחיר בשקלים גם אם יפחת שער הדולר לאחר חתימת החוזה.

- א. בסעיפי התשלומים המחולקים למועדים שונים בין יום חתימת החוזה ועד מסירת החזקה בנכס (ורישום העברת הבעלות בטאבו) מצוין הסכום בדולרים בלבד, ומוסכם בחוזה כי "הקונה מתחייב לשלם לפי השער היציג של הדולר הידוע והתקף במועד התשלום בפועל - ואשר מתפרסם על ידי בנק ישראל, ועל כל פנים לא יפחת משער הדולר הנקוב בחוזה".
- ב. פיגור בתשלום מעבר ל- 7 ימים מהמועד הנקוב בחוזה מחייב את הקונה לשלם קנס פיגורים על-פי מספר ימי הפיגור עד התשלום בפועל, מחושב על-פי השיעור המקובל לגבי משיכות יתר בחשבונות חח"ד (חשבונות עסקיים) בבנק המזרחי.

השאלות הנשאלות הן:

1. האם בחירת שער דולר של יום החוזה, כאשר הדולר יורד לאחר מכן, מהוה ריבית, והאם עלית שער הדולר לשער גבוה מן הנקוב בחוזה יש בו איסור ריבית?
2. האם הטלת קנס פיגורים במסחר בדרך מקח וממכר יש בו משום הערמת ריבית או שיש דרך לאשרו?
3. האם ניתן על-ידי היתר עסקה כללי לפטור בעיות אלה. במידה וכן, האם יש לציין בכתב בחוזה כי הדבר נעשה על-פי היתר עסקה?

תשובה

1. לפי הרבה דעות מותר לכתוב חוזה שבו ינקבו תשלומי הקונה בשקלים, בצמוד לשערו היציג של הדולר במועדי התשלומים בפועל¹, ובוודאי שמותר להתנות, שיהיו לפי שער הדולר של יום חתימת החוזה². אבל אסור להבטיח את השער לטובת המוכר, דהיינו להתנות שהקונה ישלם לפי השער היותר גבוה מבין שער זמן חתימת החוזה ושער זמן התשלום בפועל, אלא אם כן משתמשים בהיתר עיסקא³.
2. מותר להטיל קנס חד-פעמי על אי-תשלום במועד⁴, אך אין לקבוע קנס הגדל לפי משך זמן-האיחור מבלי להזדקק להיתר עיסקא⁵.
3. כאמור ניתן לפתור בעיות אלה על-ידי היתר עיסקא⁶, ויש לציין בחוזה שאכן הוא נעשה על פי היתר עיסקא⁷. יש להכין היתר עיסקא ממש, ולא מספיק לכתוב בשטר שהוא נעשה על-פי היתר עיסקא כאשר באמת לא קיים כזה⁸. ניתן לכתוב טופס של היתר עיסקא ולהשאירו במשרד (במגירה, או תלוי על הקיר וכדו') ולציין בשטר שהכל נעשה על פי אותו היתר עיסקא.

¹ "תורת ריבית" (פרק יב סעיף ה, ופרק יט סעיף מט).

² פשוט הוא, דזהו כקביעת מחיר בלתי-משתנה בשקלים.

³ הגר"מ שטרנבוך, "קיצור דיני ריבית המצויים" (פרק ז סעיף ח, מודפס בספר "טעם ריבית"). נימוקו הוא שזה דומה לאיסור הרמ"א (יו"ד

⁴ ס"י קטב סוף סעיף ב) בקרוב לשכר ורחוק מהפסד.

⁵ שו"ע יו"ד (ס"י קעז סעיף יח).

⁶ שם בסעיף טז (לגבי הלוואה), ומיישמו ב"תורת ריבית" (פרק יב סעיף יח) גם לגבי מקח בנדון דידן.

⁷ שהרי היתר העיסקא קובע, שאין לראות בתשלומי הקונה הלוואה או הקדמת מעות למוכר, אלא הם בעצם נתינת כסף למוכר כדי שהוא

⁸ ישקיע אותם עבור הקונה (אלא שלבסוף – אם המוכר לא ישבע על סכום הרווחים, חייב יהיה לתת במקומם את הדירה).

"תורת ריבית" (פרק יב סעיף יז).

⁸ הוראת הגר"שז"א אויערבאך.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:

הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן.

יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביורור מקיפים במקורות.

בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון,

מדיניות פיסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה,

כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראל של מכון ארץ חמדה.

לרכישה